

לפרשת התצוגה של אמנים ישראלים בחו"ל

הארץ / 9.2.62

מדי פעם מתבשר הציבור בארץ על פעילות אמנותית של ציירים ופסלים ישראלים בחו"ל. מגיעות ידיעות על הצלחה של אמן ישראלי זה או אחר בתערוכה, הנערכת באחד ממרכזי התרבות, ועל השתתפות אמנים ישראלים בתערוכות בינלאומיות שונות. כל הצלחה כזאת יקרה ללב הציבור, אף שבדרך כלל הוא אינו יודע את הפרטים ומסתפק באינפורמציה נוסח שמועות, או כפי שהיא נמסרת על ידי העיתונים אף שלעיתים אינה מהימנה כל צרכה ומשמשת בעיקר פרסום לצייר ו/או לגלריה שהוא קשור בה.

עצם העובדה שאמן ישראלי מוצג בגלריה או תערוכה בחו"ל, מעוררת בדרך כלל רחשים סנטימנטליים בלב הקורא הישראלי, המקבל ידיעה זו כהוכחה להכרה בינלאומית באמנות ישראלית. אולם, למעשה, הדרכים להצגת אמנות ישראלית הן פרוזאיות הרבה יותר ולא תמיד דווקא לתפארתה של אמנות ארצנו. קיימות ארבע אפשרויות עיקריות להשתתפות אמנים ישראלים בתערוכות בחו"ל:

תערוכות רשמיות

כאשר מוזמנת מדינת ישראל באורח רשמי להשתתף באחת התערוכות הבינלאומיות בחו"ל, מופנית הזמנה זו ע"י משרד החוץ למדור לציור של המועצה הציבורית לתרבות ואמנות. מדור זה הציע את ד"ר חיים גמזו למורשה בענייני תצוגת-חוץ לתקופה של שנתיים, והוא, לאחר שנתמנה ע"י שר החינוך והתרבות, קובע את המי ומה ראוי לייצג את אמנות ישראל בשער הבינלאומי. הסדר זה חל על הביאנלות בוונציה ובסאו-פאולו, הביאנלה לצעירים בפאריס והתערוכות הבינלאומיות האחרות. זהו הייצוג הרשמי היחיד של ישראל בחו"ל.

הזמנות אישיות

מספר מצומצם מאוד של אמנים ישראלים מוזמן לעתים באופן אישי ע"י מוסדות אמנות בחו"ל. הזמנה כזאת באה בדרך כלל לאמן בעל שם בינלאומי, וחשיבותה היא ראשונית במעלה, על אף היותה מצומצמת כפי שמסתבר מעצם טבעה. לכאן יש לשייך את ההזמנה ליוסף זריצקי להשתתף בתערוכה הבינלאומית בסיאטל (מדינת וושינגטון) ע"י זנדברג, מנהל המוזיאון "סטדליק" שבאמסטרדם, ותערוכתו של מרדכי ארדון באירופה, אף היא ביוזמתו של זנדברג מ"סטדליק".

יוזמה פרטית של ציירים

אמנים ישראלים רבים הנמצאים בחו"ל, מנסים תוך כדי שהותם שם לערוך תערוכות. כמעט כל צייר יכול תמורת תשלום - בדרך כלל תשלום גבוה ושונה לפי חשיבות הגלריה - לערוך תערוכה בחו"ל. אולם המחיר הגבוה והיוקרה הנמוכה מ"תערוכה קנויה",

עוד נוהג שאינו כשורה היא "שיטת הקטסטרופה". עד הרגע האחרון לפני היציאה, אין איש יודע אם בכלל תתקיים תערוכה ורק בימים האחרונים סמוך ל"שעת האפס", מתחילה פתאום פעילות קדחתנית והתרוצצות משונה. אמנם יש שהזמנה מגיעה ארצה זמן קצר לפני קיום התערוכה, אולם בדרך כלל ידוע עליהן זמן רב מראש. אין כל סיבה שלא יתכוננו לתערוכות כאלה בפרק זמן מתקבל על הדעת, שיספיק כדי להציג את התערוכה בארץ לפני שתצא כדי שיוכל כל המעוניין לדעת כיצד מייצגים אותו בחו"ל. העובדה שהדברים לא ייעשו בחדרי חדרים, תאפשר ביקורת מסוימת של הקהל, של חובבי האמנות ושל המבקרים, ותקשה על הסחות דעת. אם כך ינהגו, יש לקוות כי תשופר רמת התערוכות המייצגות את ישראל בחו"ל.

גורמים לכך שציירים יעדיפו - אם יש באפשרותם - למצוא דרכים אחרות לעריכת תערוכות. הדרכים הם התקשרות עם גלריה ע"י חוזה או השתתפות בתערוכות כלליות "פתוחות". הדרך הרצויה ביותר לצייר בחו"ל היא התקשרות עם גלריה חשובה, מה שמבטיח לצייר תמורה חומרית, אפשרות ייצוג, טיפול בענייניו וסיכויים לפרסום. כמובן שגלריה נהגת להתקשר רק עם צייר המתאים לה מבחינת רמת עבודתו או בגלל שיקולים מסחריים אחרים. ציירים ישראלים כתומרקין, אריבא, לן-בר, מילשטיין ואחרים קשורים עפ"י חוזה בגלריה העורכת תערוכות מיצירותיהם. חוזה עם גלריה מחייב, איפוא, בדרך כלל רמת ציור גבוהה במידה יחסית ואינו קל להשגה. תערוכות כלליות הן תחום נוח וקל יותר ומספר ציירים ישראלים בחו"ל מנסים, ולעיתים בהצלחה, להתקבל לתערוכות כאלה. חשיבותן של כל התערוכות והמופעים של ציירים ישראלים בחו"ל, היא בסיכומו של דבר לפי סולם - למעלה הציירים הקשורים עפ"י חוזה עם גלריות בעלות חשיבות ובתחתית תערוכות באולמות שכורים.

תערוכות יזומות ע"י גלריות מסחריות בארץ

עם התפתחות מוסד "הגלריה המסחרית" בארץ והתגבשותו, התבלטה שאיפה נמרצת ליצירת קשרים עם גלריות ומוזיאונים בכל מרכזי התרבות בחו"ל. כל גלריה מסחרית מנסה לפרסם ולשווק את הציירים הקשורים בה ולערוך להם תערוכות במקומות שונים. כמובן, שאחד השיקולים החשובים ביותר, אם לא העיקרי בתצוגות כאלה, הוא השיקול המסחרי. אולם אין זה השיקול הבלעדי. אך טבעי הוא שכל גלריה משתדלת "לרכוש" את האמנים שהיא חושבת לטובים ביותר וממילא יש כאן גם ניסיון לשמירת הרמה האמנותית. אך בעיה זו של רמה אמנותית לא תמיד מובילה לפתרונות נאותים, מאחר שעבור כמה גלריות הגורם המסחרי הוא הקובע ו"הטוב ביותר" משמעו שם "המכיר ביותר". אך יש גלריות בארץ שהצליחו לרכוש באולמותיהן יצירות ברמה גבוהה למדי. אכן, טבעי הוא שכל גלריה משתדלת להציג את אמניה בחו"ל כ"הציור הישראלי" בה"א הידיעה וכך באמת מובנות תערוכות יזומות כאלה ע"י הקהל בחו"ל.

אלו הן, איפוא, הדרכים שבהן מגיע הציור הישראלי לחו"ל. בשנים האחרונות, גוברת והולכת הפעילות סביב לאמנות הישראלית בחו"ל והיא בעלת פנים שונות. ריבוי התערוכות אמנם הפנה את תשומת הלב לכך שבישראל קיימת פעילות אמנותית, אך יחד עם זה, נגרמו בעטיין של פעולות פרטיזניות נזקים רציניים לשמה הטוב של האמנות הישראלית. האשראי שניתן ביד רחבה כל כך בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל לאמנות הישראלית, התנדף במידה מסוימת מאחר שציירים רבים השתמשו בו כקרח קפיצה להשגת תועלת ויוקרה אישית והופיעו בתערוכות ירודות בשם ישראל. אם לפני כמה שנים, כאשר רמת הציור בישראל היתה ירודה בהרבה לעומת היום, היתה תערוכה ששם ישראל קשור בה מעוררת סקרנות ואהדה לפני משורת הדין, הרי היום מעורר המושג "אמנות ישראל" לעיתים חיוך פקפקני למדי על שפתי בעלי הגלריות וקהל מביני האמנות בפאריס. גלריה בפאריס תקבל היום אמן מישראל רק בזכות רמת יצירותיו, אך התואר "ישראלי" ייעלם בין שלבי הפרסום.

אולי זהו מצב נורמלי ורצוי, אך העובדה בעינה עומדת, שהעניין המיוחד שהיה באמנות הישראלית פג ולא נשאר אחריו אלא מין טעם תפל.

למפח נפש זה מ"האמנות הישראלית" כמושג כולל, תרמו במקצת גם הנציגויות הישראליות בחו"ל, שמתוך רצון לעזור, היו נוהגות לתת את חסותן הרשמית כמעט לכל תערוכה של צייר ישראלי שם, וכך נתנו "גושפנקא רשמית" שטופחה היטב לצורכי פרסומת ע"י הצייר והגלריה המציגה אותו. עתה, אין מזכים בחסות כזאת על נקלה, אך עדיין היא קיימת וניתנת לעיתים במקרים מפקפקים וגורמת לכך שהאמון ב"אמנות ישראלית" מתערער עוד יותר במקומות שעדיין היה קיים.

דווקא כניסתן של הגלריות המסחריות הישראליות לשוק העולמי עשויה להביא שיפור ותמורה לטובה. למעשה, זהו הצעד החשוב ביותר שנעשה בשנים האחרונות לקידום הערכתה של אמנות ישראל בחו"ל. לגלריות אלה יש יתרון של יוזמה ובאמת מעידות הצלחותיהן ביצירת קשרים חשובים עם מרכזים בחו"ל, על חשיבות תפקידן בחיי האמנות הישראלית. התערוכה החשובה של ציירי גלריה "ישראל" ושל יגאל תומרקין מגלריה זו ביפן, יכולה לשמש עדות לתפקיד החשוב של הגלריות המסחריות. גלריה "רנה" מירושלים, עורכת אף היא סדרת תערוכות בעריה העיקריות של ארצות הברית ומציגה שם אמנים הקשורים בה. אך דא עקא, שלא הכל שפיר בפעילות הגלריות האלה. תערוכה של "אמנות ישראלית" הנערכת ע"י גלריה כזאת יכולה לשמש מנוף לקידום הערכת הציור בארץ, אך יכולה להיות גם אבן נגף לציור זה. הנטייה הטבעית בתערוכות היוזמות ע"י גלריה מסחרית בארץ, היא להשתמש בכותרת "הטוב ביותר באמנות הישראלית" במקום "ציירי גלריה פלונית מישראל". הרווח הפרסומי הנובע מכך הוא רב, כיוון שנוצר הרושם כי התערוכה היא העידית שבעידית בציור הישראלי.

כגופים אינטרסנטים, יוצרות הגלריות התעניינות מחודשת באמנות הישראלית, אך מופיעות גם כמכשיר לחץ וכמתווכים מעוניינים במגע עם גופים אמנותיים בחו"ל. השימוש בתהליכי פרסומת המספרים "את האמת, אך לא את כל האמת ולא רק את האמת" מקובלים למדי בחו"ל ולמרבה הצער הם מגיעים גם לתחום האמנות הפלסטית בארץ.

בסך הכל, אפשר לומר שפעילותן של הגלריות המסחריות היא בדרך כלל חיובית עד כה ועשויה גם לעלות על הייצוג הרשמי ו"היוזמה הפרטית-אישית" גם יחד. כמובן, קיימת סכנה של "רכיבה על הגל" מצד גלריות המציגות אמנות נטולת רמה מסוג "אמנות לתיירים" וכדאי לחשוב על אפשרות של פיקוח וסיווג הגלריות המסחריות בארץ. ברור שסיווג מעין זה אינו דבר קל, אולם תועלתו, הן כאתגר לגלריות להעלות את רמתן והן בחסימת דרך לשימוש בשם ישראל כהסוואה לאמנות נחותה, היא בחינת לי מאן דפליג.